

Dalí fotografiat per Man Ray, en l'època en que mantenia una forta amistat amb Miró.

Sis anys de correspondència entre Miró i Dalí

Josep Massot
Josep Playà

Els dos pintors catalans més importants del segle XX han estat Joan Miró i Salvador Dalí, però fins ara la relació entre tots dos ha estat molt poc estudiada, probablement a causa de la gran distància que hi havia entre les seves respectives idees estètiques i vitals. Malgrat tot, avui sabem que entre 1927 i 1932 mantingueren una estreta relació que es pot reconstruir gràcies a les cartes que s'han conservat (1).

Dalí, Miró i París

Picasso era als anys 20 la referència de tots els artistes espanyols que volien obrir-se camí a París. Salvador Dalí, onze anys més jove que Miró, en la seva primera visita al taller de Picasso a la capital francesa, l'abril de 1926, li va mostrar

dues de les seves últimes obres. Però no serà Picasso, sinó Joan Miró, qui facilitarà els contactes per a la seva primer a exposició parisina.

El crític d'art Sebastià Gasch va donar a Miró el nom del jove artista de Figueres, desconegut encara fora d'Espanya, quan aquest li demana un valor en alça per presentar al marxant Pierre Loeb. El primer contacte epistolar conegut entre els dos pintors és una breu carta que Dalí envia des de Figueres, l'1 de setembre de 1927, a Joan Miró:

«Amic Miró. Estic encantat de la vostra visita i del seu amic. Precisament ara he acabat dos teles que son l'inauguració de una fase molt més representativa de la meua manera de ser que tot lo produït fins avui» (sic). Dalí feia esment a «Bosc d'aparells» (rebatejat «La mel és més dolça que la sang») i «Aparell i mà» (2).

Miró fotografiat per Man Ray, durant la seva estada a París.

La visita de Miró i Loeb a Figueres degué tenir lloc entre mitjan setembre i principi d'octubre. Dalí ho explica així: «A en Miró, li agradaren molt les meves coses i em va prendre generosament sota la seva protecció. Pierre Loeb, en canvi, va romandre francament escèptic davant les meves obres. Una vegada, mentre la meva germana parlava amb Pierre Loeb, en Miró em va portar a un costat i em digué a cau d'orella, estrenyent-me el braç: Entre nosaltres, aquesta gent de París són més ases que no ens imaginem. Ja ho veurà vostè quan hi vagi. No és pas tan fàcil com sembla!» (3).

Miró escriurà poc després a Dalí per animar-lo a obrir-se camí a París, i es compromet a mostrar fotografies de les seves obres als amics francesos, ja que «serà una manera més viva de parlar de vos, car com podeu comprendre tinc ocasió d'ensenyar-les a molta gent». Segons Dalí, Miró també va escriure al seu pare per parlar-li de la conveniència que anés a passar una temporada a París: «Estic completa-

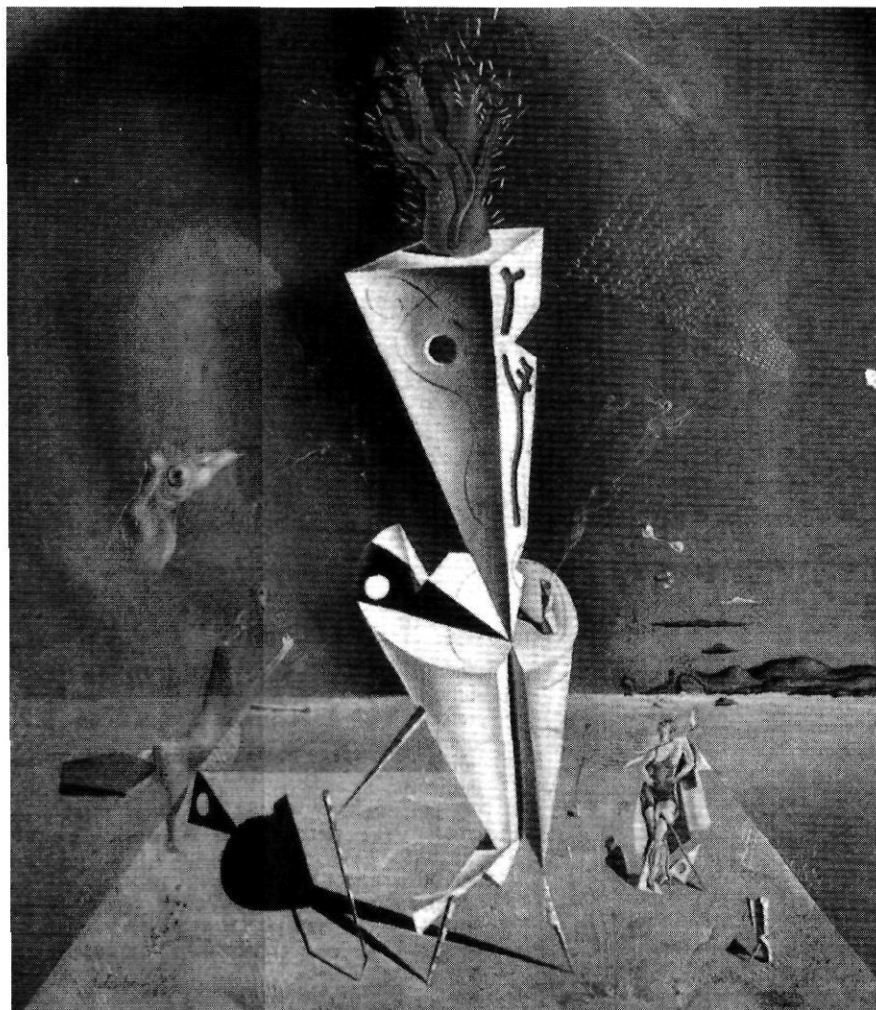
ment convençut que el seu fill té un avenir brillant» (4).

L'estiu del 28, Dalí escriu des de Cadaqués a Miró, que passa l'agost a Mont-roig (carta I). Li explica que està treballant molt i el convida a venir a Cadaqués. «El meu pare que és molt intel·ligent te molts desitjos també de conèixer-vos». Segurament que Miró li va comunicar la seva intenció d'acceptar més endavant la invitació, perquè una setmana després Dalí el torna a escriure (carta II) i li avança que més endavant podrà «veure coses noves que ara començare, totalment allunyades de lo que ara feya recentment. Sento una verdadera furia contra tot lo que he fet fins ara».

L'any 1928 va ser clau per a la consolidació de Dalí a Catalunya. El mes de març havia donat a conèixer el «Manifest groc», escrit amb Gasch i Montanyà; a l'octubre es crea una polèmica pel rebuig d'una de les seves obres al Saló de Tardor, prorrogada amb una provocadora conferència a la Sala Parés; durant el Nadal prepara

amb Buñuel el guió d'«Un chien andalou». Era el moment de donar el gran salt. El 2 de març de 1929, Dalí notifica a Miró la seva intenció d'anar a París: «Sento la necessitat d'intervenir a París amb una exposició, aquesta seria el pun de partida oficial de la meua obra» (carta III).

Un mes després Dalí arriba a París i serà Joan Miró el seu introductor entre els surrealistes i qui li facilitarà el primer contracte. Dalí, passat el temps, en parla amb una certa sornegueria a *Vida secreta*, tot recordant alguns consells de Miró com la necessitat de comprar-se un esmòquing i mantenir-se en una actitud defensiva, per a la qual fins i tot li demana que s'entreni fent cultura física (Miró aprenia boxa). Però el fet és que el pare Dalí li envia una carta d'agraïment: «Rebo avuy carta del meu fill comunicant haber convingut un contracte amb el Sr. Goemens. Estic enterat per el meu fill de lo valuoses que han sigut les gestions de vostre per arribar a terme dit contracte» (Carta IV).

«Aparell i mà», Salvador Dalí, 1927.

Divergències creixents

La correspondència s'interromp a partir d'aquell estiu perquè Dalí inicia ja la seva aventura amb Gala, que el portarà a instal·lar-se la major part dels temps a París. Pilar Juncosa, la vidua de Miró, ha explicat que «Dalí venia sovint a casa a menjar, recordo els seus jersers d'angorina blanca i les seves atrevides agulles de corbata». Però aviat els camins dels dos artistes divergiran. La ràpida integració de Dalí al cercle de Breton, la provocació dels seus missatges, el violent trencament amb la família, no es corresponien amb l'actitud més discreta i individualista de Miró.

El clima de susceptibilitats que es vivia entre els surrealistes explica els recels de Miró quan decideix fer l'escenografia i els decorats de «Jeux d'enfants», de Georges Bizet, per als Ballets Russos, potser perquè recordava

l'escàndol que ja va provocar al 1926 la seva col·laboració i la de Max Ernst en el ballet «Romeo i Julieta» de Diaghilev. Al final de març, Paul Éluard escriu a Gala per dir-li que ha rebut carta de Miró on li indica que «il a peur que nous chahutions son ballet russe» (5). L'estrena es fa a Montecarlo el 14 d'abril de 1932.

«A Joan Miró li han encarregat un ballet. I Dalí que se n'ha assabentat s'ha apressat a escriure'm aquests mots: «Llàstima que es tracti de ballet, encara! Per aquest sol fet per bo que sigui el que faci en Miró, deixarà d'ésser subversiu a causa de la significació abominable del dit esplai artístic». Aquesta confiança la revelava Sebastià Gasch en l'article «L'esperit nou» que, publicat a *La Publicitat* al dia següent de l'estrena del ballet, irritaria profundament Dalí. Gasch hi qüestiona l'eficàcia revolucionària del surrealisme parisió (era el moment en què es discutia la

conveniència o no d'ingressar al partit comunista), titlla de «lamentable» la conferència «pseudo-comunista» de Dalí a Barcelona (havia participat amb René Crevel en un míting del POUM) i se'n riu de la seva pintura («súmmum del refinament, art decadent i malaltís, d'un preciosisme miniaturista i embafador»), mentre defensa el ballet miro-nià. I acaba preguntant-se: «Trobaríem algun esplai artístic més abominable i més refinat que les pintures –putrefacció a l'estat pur, Mantegna en estat avançat de descomposició– de Salvador Dalí?» (6)

La reacció de Dalí no es va fer esperar. És la ja famosa carta que encapçala amb un «Inbecil Gasch» i en la qual arriba a les amenaces: «Et considero l'últim dels cons, prevenint que si continues ocupant de tals assumptes (em el musicall ja en tens prou per esbrecarte) seras castigat d'intre uns dies cuan vigui a Barcelona» (7).

La irritació de Dalí és tanta que intenta aïllar Gasch. Escriu cartes a Foix i Cassanyes on lamenta l'actitud del qui havia estat el seu amic, però amb qui es mostra més radical és precisament amb Miró. «Espero que després de la dita obgeccio rompreu tota relació em dit personage, car el tal tipus es mes comprometedor que cualsevol altre a Catalunya. Es un «con» com una casa. La noticia del «ballet» no a fet gaire bon afecta als amics surrealistes pero no crec que porti conseqüencies greus. Espero em contesteu lo abans possible respecta la vostre actitut respecta en Gasc car si jugaria inclus la nostre amistat i probablemente la de tots els meus amics» (carta V).

Distanciats fins al final

Aquesta és la darrera carta que s'ha conservat entre ambdós artistes i degué ser la última. Sabem que Miró no va trencar la seva amistat amb Gasch i, en canvi, Dalí en carta posterior a Foix ja critica obertament el pintor de Montroig. «Tristíssim el ballet de Miró, es penos veure la intuició magnífica de Miró utilitzada per l'espectacle més avorrit, exquisit i estètic que són més que mai els Ballets Russos, sembla com si les Galeries Lafayette haguessin fet una caricatura de Miró» (8). Set anys després, Dalí va col·laborar amb els mateixos Ballets Russos en l'obra «Bachanal».

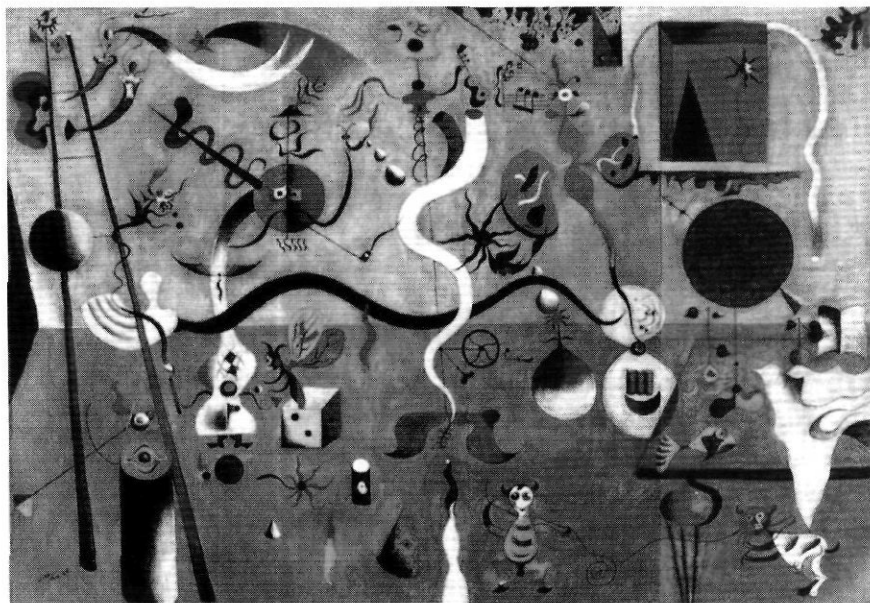
Sense que s'arribi a produir una ruptura formal entre Miró i Dalí, a partir d'aquest moment el seu distanciament s'accentua. Com a anècdota es pot dir que no es troba cap fotografia dels dos artistes junts, malgrat l'abundant documentació gràfica que existeix entorn a les activitats dels surrealistes a París. El Museum of Modern Art (MOMA) de Nova York va organitzar el novembre de 1941 una gran exposició dels dos artistes i els quadres de l'un i l'altre es barrejaven per les sales. Una comparació oberta al públic i la crítica que no va ajudar gens a la millora de les relacions.

Les declaracions creuades entre tots dos artistes van sovintejar sobretot a partir de la postguerra, segurament induïdes també per les seves respectives actituds polítiques. «Miró és un pagès català molt dotat, com tots els pagesos catalans, però incapaç d'assassinar la pintura com havia promès. Hauria pogut triomfar com a pintor mundà, perquè vesteix molt bé el smoking, però s'ha especialitzat en el folklore i això enfosqueix el seu standing», escriu Dalí a *Comment on devient Dalí* (1973). I Miró li confessava a Georges Raillard (1975): «En cap moment vaig tenir amistat amb ell. I ara em nego a veure'l. Sí, ja sé que li fa pena que no vagi a visitar-lo (...) La seva pintura em va interessar fins a cert punt. Després va arribar la caiguda vertical per manca de dignitat humana».

Pilar Juncosa recorda detalls més personals: «Joan sempre deia que era un pintor que en els seus inicis era molt interessant i en aquella època l'apreciava, però deixa d'interessar-li quan Dalí comença amb les seves extravagàncies. Llavors es va negar a veure'l i Dalí es va enfadar molt. De totes maneres, en morir Gala li vam enviar una carta i Dalí ens va contestar molt amablement».

L'atzar va fer coincidir la mort de Miró (25/12/1983) amb la creació de la Fundació Dalí de Figueres, i el mateix Dalí va demanar que es retardés l'anunci de la seva constitució. En les declaracions públiques dels seus últims anys havien suavitzat les referències mútues, però mai no es restablí aquella relació trencada cinquanta anys abans.

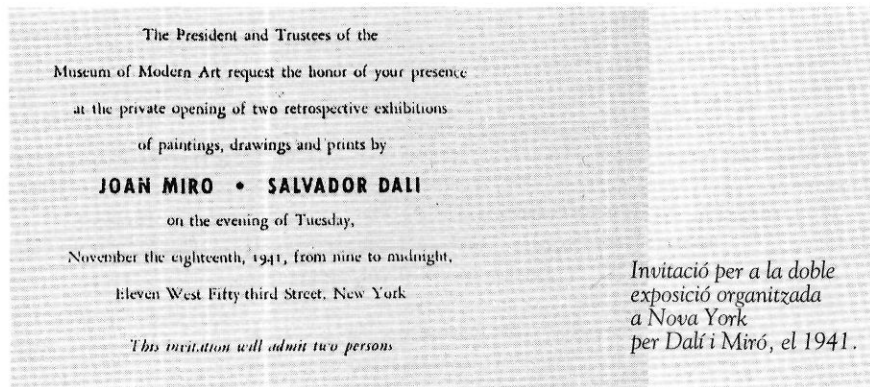
Josep Massot i Josep Playà
són periodistes.

«El carnaval d'Arlequin», Joan Miró, 1925.

Notes:

- (1) A la Fundació Joan i Pilar Miró de Palma de Mallorca es conserven 9 cartes de Dalí enviades a Joan Miró entre 1927 y 1932, i una altra del pare de Dalí a Miró, de 1929. Tret d'unes breus referències fetes en un article a *La Vanguardia* («Cartas inéditas Dalí-Miró», Josep Massot i Josep Playà, 17/4/1993), aquesta és la primera vegada que són transcrites cinc d'aquestes cartes, les més importants, ja que la resta són targetes postals o notes molt curtes. A la Fundació Gala-Salvador Dalí es troben tres cartes de Miró a Dalí (del període 1927-1929) que van ser publicades, traduïdes al castellà, a *El País* («Joan Miró escriu a Salvador Dalí», Fèlix Fanés, 25/12/1993). Una quarta carta de Miró a Dalí (31/10/1927) es troba a la col·lecció Gustau Gili i va ser publicada a «Salvador Dalí escriu a Federico García Lorca», Rafael Santos Torroella, revista *Poesia*, 1987, pàg. 139.
- (2) «La mel és més dolça que la sang» ha desaparegut, mentre que «Aparell i mà» es troba al Museu Dalí de Saint Petersburg (Florida) i actualment s'exposa (fins al maig) a la Hayward Gallery de Londres.
- (3) *Vida secreta de Salvador Dalí*, Salvador Dalí, Dasa, Barcelona, 1981, pàg. 217-218.
- (4) *Vida secreta...*, ídem, pàg. 218. Aquesta carta no s'ha localitzat entre els papers de Dalí que es troben als arxius de la Fundació Dalí de Figueres, com tampoc un telegrama del que fa esment Dalí a «Vida Secreta», pel qual Miró anuncia la seva arribada a Figueres amb Pierre Loeb, el que fa pensar que s'ha perdut part a la correspondència, especialment la de Miró.
- (5) «Té por que nosaltres destrossem el seu ballet rus» (*Letres à Gala*, Paul Éluard, Gallimard, 1984, pàg. 173).
- (6) El distanciament entre Gasch i Dalí va iniciar-se quan Dalí, situat ja a París, s'integra en el que Foix anomenava la «secta» de Breton. Aquest article era el punt final d'una escalada que ja havia tingut altres pronunciaments. El 27/2/1930 havia escrit a Mirador: «Salvador Dalí és el talent, però Joan Miró és el geni». Posteriorment, el 26/3/1931 havia acusat els surrealistes de «la responsabilitat de la irresponsabilitat» (Vegí's *Escrips d'art i d'avantguarda* (1925-1938). Sebastià Gasch, Joan M. Minguet, Llibres del Mall, 1987, i *Salvador Dalí corresponçal de J.V. Foix*, R. Santos Torroella, Mediterrània, 1986).
- (7) *L'expansió de l'art català al món*, Sebastià Gasch, Barcelona, 1953, pàg. 156.
- (8) *Salvador Dalí, corresponçal de J.V. Foix*, ídem, pàg. 71 a 73.

Cinc cartes inèdites

I. Carta de Dalí a Miró (5 d'agost de 1928) (1)

Estimat amic: Desde (2) la vostra visita a Figueras he treballat molt i molt intensament. No vos haig de dir com magradaria que ho vegeis.

Perque no veniu a Cadaques? estic segur que pasariem una temporada molt be seria un motiu per estreyner la nostra amistad.

Aquí teniu la vostra casa (3) a hon vos acullirem tan be com sabrem. El meu pare que es molt intel·ligent te molts desitjos tambe de coneixervos. Ames aqui hi ha pescadors i gent simpatica.

En fi no sabeu com magradaria tenir-vos aqui un temps.

Vos agraeixo els vostres consells a Paris efectivament hi ha una colla de talens que em el contacte em la cordialitat i la comprensió es tornen completament putrefactes. El cas de Picasso i de vos son ben exemplars en contra lo aproximatiu i la falta d'intragencia.

Vos abraça ben cordialment. S. Dalí

- (1) Enviada des de la casa del Llané (Cadaqués) a Mont-roig. El text està escrit en un full pautat, per una sola cara. Dalí afegeix la seva adreça al marge del paper perquè les altres vegades l'havia escrit des de Figueras.
- (2) Com en la resta de les cartes hem respectat la peculiar ortografia daliniana.
- (3) Abans de la paraula «casa», Dalí havia escrit «colla», però ho va ratllar.

II. Carta de Dalí a Miró (13 d'agost de 1928) (1)

Estimat amic - Contentíssim de poguer contar em la vostra vinguda (1).

Comprenc perfectament el que venir ara trancarà l'estat d'esperit en que debeu estar treballant.

Mes tard ames, podreu veure coses noves que ara començare; totalment allunyades de lo que ara feya recentment (2).

Sento una verdadera furia contra tot lo que he fet fins ara.

Vos abraça. Dalí.

La meva familia vos saluda afectuosament.

- (1) Cal suposar que Miró li ha enviat abans una carta, en la qual accepta la seva invitació per més endavant. Escrita en un full blanc de paper per una sola cara.
- (2) Es refereix a obres com «Diàleg a la platja», «Nu femení» o «Dues figures en una platja», en les quals incorpora sorra i grava menuda. Tres setmanes més tard Joan Maragall rebutja exposar l'oli «Diàlegs a la platja» (o «Els desitjos insatisfets») al seu Saló de Tardor. Aquest fet que tingué gran repercussió en la premsa ha estat qualificat per Santos Torroella («Salvador Dalí i el saló de tardor») com el primer gran escàndol públic de Dalí. D'aquest fet i de la posterior manipulació de l'obra pel galerista Josep Dalmau (la va exposar però amb un tros de suro enganxat damunt del que suposadament representava el sexe masculí), Sebastià Gasch en va donar coneixement a Joan Miró en una carta que es troba també a la Fundació Miró de Palma.

Miró
Salvador Dalí

Sr. Joan Miró

Molt distingit Sr y amic: Heo arrey carta del meu fill comenciam haver convingut un contracte amb el Sr. Gorméens. Hehe suberat per el meu fill de lo valoras que han sigut las gestions de voste per arribar a terme del contracte. No pot ni figurarse lo molt agratit que li quedo per ditas gestions y per tot cuant ha fet per el meu fill que ha considerat aver.

pre y ha sigut per ell mia amistad verdaderament fraternal. Li prego que accepti aquest meu agratiment y que me sigui comi am de los meus millors amics.

Quedo de V. affmto S.
Salvador Dalí

Figueras - 2 - 3 - 29

Sr. Joan Miró

Estimat amic:

Actualment i despues d'un treball molt intens em sembla que comenzo a dir cosas per el meu conta. Tinc una serie de grans telas realitzades i sento la necessitat d'intervenir a Paris amb una exposicio, aquesta seria el pun de partida oficial de la meva obra; per el Maig tindré obres suficiens.

No obstant vos demano el vostre consell que no haig de dir-vos estimaré moltíssim i el que esperaré avans de pendre cualsevol resolusio concreta.

Avui em trobo llunvissim de cuan ens varem coneixer La pintura, la bona pintura, Braque, per exemple, m'irrita. Estimo

per demun de tot la vostra obra, la d'Arp, la de Picasso, la de Matisson, la que menys de tots.

En Poesia Benjamin Peret em sembla el mes gran poeta del nostre temps i sento en vers ell una gran passio i proximitat espiritual, vitalmen em sembla tambe d'un alt i puríssim valor moral. M'interesa molt el pensament de Breton, la seva poesia gens. Arago m'es indiferent em sembla intel·lectualíssim, artificial. Tot això ho dic unicament a fi de que tingueu una idea d'a on soc.

Rebeu les mevas saluacions mes afectuosas.

Dalí

Dalí - Miró

III. Carta de Dalí a Miró (2 de març de 1929) (1)

Sr. Joan Miró
Estimat amic:

Actualment i despues d'un treball molt intens em sembla que comenzo a dir coses per el meu conta. Tinc una serie de grans telas realitzades i sento la necessitat d'intervenir a París amb una exposicio, aquesta seria el pun de partida oficial de la meva obra; per el Maig tindré obres suficiens (2).

No obstan vos demano el vostre conseil que no haig de dir-vos estimaré moltissim i el que esperaré avans de pendre cualsevol resolusio concreta.

Avui em trobo llunyissim de cuan ens varem coneixer. La pintura, la bona pintura, Braque, per exemple, m'irrita. Estimo per demun de tot la vostra obra, la d'Arp, la de Picasso, la de Masson, la que menys de tots.

En Poesia Benajmin Peret em sembla el mes gran poeta del nostre temps i sento en vers ell una gran passio i proximitat espiritual, vitalmen em sembla tambe d'un alt i purissim valor moral. M'intaresa molt el pensament de Breton, la seva poesia gens. Aragon m'es indiferent em sembla intelctualissim i artificial. Tot això ho dic unicament a fi de que tingueu una idea d'a on soc.

Rebeu les meas salutacions mes afectuoses. s. Dalí.

- (1) Escrita a màquina, per una sola cara. A casa dels Dalí tenien una Remington, i segons Santos Torroella era Anna Maria Dalí, germana de Salvador, la que passava les cartes a màquina. Això explicaria que hi hagi menys errades ortogràfiques i l'encapçalí amb un «Sr. Joan Miró».
- (2) El 13 de març Miró escriu a Dalí des de París per dir-li que li sembla equivocada la seva idea de fer una exposició a París sense preparar el terreny prèviament, si no vol córrer el perill que passi desapercibuda. També li diu que el dia abans acaba de conèixer a Buñuel, que a principis de gener havia enllestit amb Dalí el guió d'«Un chien andalou» (la carta es troba a l'arxiu de Fundació Gala-Salvador Dalí).

IV. Carta del pare de Dalí a Miró (17 de maig de 1929) (1)

Sr. D. Joan Miró

Molt distingit Sr. y amic: Rebo avuy carta del meu fill comunicant haber convingut un contracte amb el Sr. Goemens (3). Estic enterat per el meu fill de lo valuosas que han sigut les gestions de voste per arribar a terme dit contracte. No pot ni figurarse lo molt agrahit que li quedo per ditas gestions y per tot quant ha fet per el meu fill que ha considerat sempre y ha tingut per ell una amistat verdaderament fraternal.

Li prego que accepti aquest meu agrahiment y que me tingui com un dels seus millors amics (4).

Quedo de V. affms.
Salvador Dalí

- (1) Escrita a mà amb lletra molt polida en un paper escrit per les dues cares, que duu la capçalera «Notaría de Salvador Dalí. Monturiol, 24, teléfono, 2».
- (2) Dalí va a París però no per exposar sinó per fer contactes i probablement anticipa el viatge per assistir al rodatge d'«Un chien andalou» que comença el 2 d'abril. Miró li presenta el galerista Camille Goemens que arriba a un acord amb Dalí per exposar la seva obra.
- (3) El paper del pare Dalí no sorprèn gens, ja que tot i que no va estar mai d'acord que el seu fill es dediqués exclusivament a la pintura, el seguia a l'ombra i el protegia a la seva manera. Quan la polèmica del Saló de la Tardor, el pare Dalí va escriure al galerista Dalmau per evitar que exposés el quadre censurat amb l'argument que provocaria un escàndol que perjudicaria el seu fill i el galerista. «El meu fill es molt tossut y això el portará a una mala fi» escrivia el pare (carta publicada per Santos Torroella).
- (4) Tres dies més tard (20 de maig), Miró contesta al pare de Dalí per dir-li que ell sempre ha tingut la màxima confiança en el seu fill i que tot i que els inicis d'un pintor a París mai són fabulosos el seu fill està «ben llançat» (la carta es troba a l'arxiu de la Fundació Dalí).

Salvador Dalí

V. Carta de Dalí a Miró (segona quinzena d'abril de 1932) (1)

Estimat Miro, Suposu aureu llegit l'article d'en Gasch, ahont exposa la seva apreciacio del surrealisme, Espero que despres de la dita obgeccio rompreu tota relacio em dit personage, car el tal tipus es mes comprometedor que cualsevol altre a Catalunya. Es un con (2) com una casa.

La noticia del «ballet» no a fet gaire bon afecta als amics surrealistes pero no crec que porti conseqüencies greus.

Espero em contesteu lo abans possible respecta la vostre actitud respecta en Gasc car si jugaria inclus la nostre amistad i probablement la de tots els meus amics.

Treballem força, jo faix l'exposicio d'aquí un mes (3), i sembla que anira mol be, preparo tambe una exposicio d'objectes (una bintena) i publicare aquesta primavera una gran novela (4), ahon parlar de vos, i reproduire algu dels bostres objectes que ja sabeu estímu.

Esperan la vostra vos saluda ben cordialment. Salvador Dalí.

- (1) Tot i que la carta no està datada fa referència al ballet «Jeux d'enfants», estrenat el 14 d'abril de 1932 a Montecarlo, i l'acidesa amb qual es refereix a Gasch fa pensar que és una resposta al duríssim atac que aquest li dirigeix des de *La Publicitat* («L'esperit nou», 15/4/1932). Per tant, cal situar-la en els dies immediats al 15 d'abril. La carta està escrita a mà, per les dues cares.
- (2) Utilitza el mot «con», francès, que significa idiota. Aquest mateix qualificatiu el va emprar en la carta que per les mateixes dates envia al crític d'art Magí A. Cassanyes i en la que envia directament a Gasch on diu que el considera «l'últim dels cons».
- (3) El 26 de maig inaugura la seva segona exposició individual a la Galeria Pierre Colle de París.
- (4) No va publicar cap novel·la, però envia una col·laboració per a la revista *Nadraealizam danas i ovde* (Surrealisme, avui i aquí), de Belgrad, en la qual presenta el text «Vive le surrealisme» com un fragment d'una novel·la surrealista.